

V praksi se je izkazalo, da je vodnik, ki je napisan razumljivo in z razloženiimi pojmi, ne glede na morebitne težave, s katerimi so se pri snovanju srečali njegovi ustvarjalci, številnim uporabnikom dobrodošla smernica za uspešno in hitreše iskanje posamičnega urbarja v Nadškofijskem arhivu Ljubljana.

Nataša Car

Dekade: petdeseta 1950–1959 @Celje

Avtorji prispevkov: Bojana Aristovnik, Borut Batagelj, Bojan Himmelreich, Sonja Jazbec, Jože Kranjec, Vesna Kočever, Hedvika Zdovc, Aleksander Žižek,
urednika: Borut Batagelj, Aleksander Žižek.

Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2019, 128 strani.

V letu 2019 je Zgodovinski arhiv Celje (ZAC) izdal katalog k razstavi Dekade: petdeseta 1950–1959 @Celje. Z razstavo (ki si jo lahko ogledate v galeriji Zgodovinskega arhiva Celje do predvidoma junija 2020) in katalogom Arhiv v Celju zaključuje »petletko« projekta Dekade, ki ga je zagnal z obravnavo devetdesetih let 20. stoletja ob pripravah na praznovanje svoje šestdesetletnice leta 2015. V letu 2019 je predstavitev nadaljeval s petdesetimi leti 20. stoletja.

Katalog je razdeljen na več poglavij, ki obsegajo in obravnavajo vsa pomembnejša področja človekovega življenja in delovanja. Kot vsaka Dekada doslej, nam tudi obravnavana podaja dve izpostavljeni temi, obe iz leta 1954. Prva je *poplava* junija, ki je bila ena izmed najhujših v seriji številnih poplav 20. stoletja, drugi dogodek pa je ena izmed najbolj množičnih prireditev na Slovenskem minulega stoletja: Štajerska v borbi na Ostrožnem. Dogodka se je po poročanju tiska udeležilo kar 350 000 ljudi.

V katalogu je najprej predstavljeno področje uprave. Mesto Celje je namreč v tej dekadi doživelo vrsto upravnih sprememb. Najprej je bilo leta 1949 izločeno iz okraja in je do leta 1954 tvorilo upravno enoto mesto Celje, ki je bila marca 1954 ukinjena, Celje pa ponovno vključeno v okraj Celje – okolica. Pri tem je bila ustanovljena tudi Mestna občina Celje z ljudskim odborom (LOMO) in je postala politično-teritorialna organizacija ter temeljna družbeno-gospodarska skupnost občanov. Za lažje sodelovanje s krajani je občina istega leta ustanovila krajevne urade. V Celju so v petdesetih letih dvajsetega stoletja na področju pravosodja delovali: okrajno, okrožno in okrožno gospodarsko sodišče, javno tožilstvo in javno pravobranilstvo. V okviru civilnega sodstva so izstopale razveze zakonskih zvez, v porastu pa so bile predvsem tožbe s področja delovnega prava. Kazensko sodstvo se je v tem času srečevalo s porastom gospodarskega in tudi mladostniškega kriminala. Ena od sprememb družbenopolitičnega sistema, ki jo je v Jugoslaviji prinesel prevzem oblasti Komunistične partije Jugoslavije leta 1945, je bilo delovanje petih družbenopolitičnih organizacij, in sicer Zveze komunistov Slovenije (ZKS), Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije (SZDLS), Ljudske mladine Slovenije (LMS), Zveze sindikatov za Slovenijo (ZSS) in Zveze borcev narodnoosvobodilne voje Slovenije (ZBNOV). S pomočjo omenjenih organizacij je skušala oblast vplivati na miselnost in ravnanja ljudi ter seveda tudi na njihovo politično odločanje. Celjsko gospodarstvo je bilo v petdesetih letih že dodobra poddržavljeno in vpeto v izvajanje petletnih programov razvoja. V republiški plan je bilo vključenih več celjskih podjetij (Tovarna emajlirane posode, Tovarna tehtnic, Etol, Cinkarna, Tovarna organskih barvil ...), saj je plan razvoja narodnega gospodarstva namenil največ sredstev razvoju lokalne industrije. Poleg tega so želeli poceniti in pohitriti distribucijo živil in potrebščin, dokončati elektrifikacijo, povečati število vozil mestnega prometa in povrniti sloves Celju kot turističnemu mestu. Na področju šolstva je treba poudariti veliko šolsko reformo leta 1958, ki je uvedla enotno osemletno obvezno osnovno šolo. Ukinjene so bile nižje gimna-

zije, iz katerih so nastali višji razredi t. i. popolne osemletne osnovne šole. Na področju srednjega šolstva so leta 1958 ukinili osemletne gimnazije in jih skrajšali na štiri leta. V Celju so tako II. gimnazijo preuredili v osemletno osnovno šolo (III. osnovna šola Celje), dijake takratnih višjih letnikov pa prešolali na I. gimnazijo. V Celju je bilo poskrbljeno tudi za izobraževanje odraslih, kar jim je med drugim omogočila Ljudska univerza Celje, ki je neuradno začela delovati že leta 1950.

Glavni cilj zdravstvene politike v prvem povojnem obdobju je bila organizacija ustrezne mreže javnih splošnih ambulant, ki naj bi nadomestile zasebne ordinacije in razvijale različne oblike preventivne dejavnosti. Celjska bolnišnica je imela v tem času štiri oddelke: internega, kirurškega, ginekološko-porodniškega in infekcijskega. Prvi novoustanovljeni oddelek po vojni je bil pediatrični, ki je na začetku deloval v Westnovi vili na Golovcu in se je preselil v bolnišnico leta 1957. Osnovno zdravstveno službo je opravljal Mestni zdravstveni dom, lekarniško dejavnost pa Mestna lekarna Celje, iz katere sta leta 1952 nastali I. in II. mestna lekarna. Ti dve sta se kmalu preimenovali v Lekarno Center in Staro lekarno. Na področju kulture se je v zvezi z množično amatersko dejavnostjo uporabljala beseda prosveta. Kulturna (prosvetna) društva so se takrat ukvarjala predvsem z izobraževanjem in ne toliko z amatersko kulturno dejavnostjo. Poskrbela so tudi, da je bila kultura dostopna čim širšemu krogu ljudi, pospeševala pa so ljudsko in ne toliko elitne (profesionalne) kulture. V Celju je tisti čas delovalo več kot dvajset prosvetnih društev (PD Ivan Cankar Celje, PD Zarja Trnovlje, PD France Prešeren ...). Za ljubitelje gibljivih slik je bilo poskrbljeno v dveh kinematografih: Union in Dom (kasneje Metropol), ljubitelji gledališča pa so prišli na svoj račun v Mestnem gledališču Celje, ki se je leta 1957 preimenovalo v sedanje ime: Slovensko ljudsko gledališče Celje. Petdeseta so bila tudi obdobje, v katerem je Celje izgubilo dva plodna literarna ustvarjalca – leta 1950 Almo Karlin in leta 1957 Vladimirja Levstika. Na področju športa (fizkulture) so si v tistih časih prizadevali, da bi postal množično dostopen in da bi se vključil kot eden od vzgojnih dejavnikov pri utrjevanju novega družbenopolitičnega sistema. Športne organizacije so se opirale predvsem na zvezo telovadnih društev Partizan, ki je s številnimi društvi po državi predstavljala osnovo za množičnost (npr. organizacija zletov). Med športnimi društvi v Celju je bilo najbolj prepoznano Atletsko društvo Kladivar, ustanovljeno leta 1950, pod vodstvom vsestranskega Fedorja Gradišnika ml. Prvo ime celjske atletike je bil sprinter Stanko Lorger, v letih 1958 in 1959 celo najboljši športnik Jugoslavije. Največja pridobitev med športnimi objekti v Celju pa je bilo brez dvoma novo letno kopalnišče z olimpijskim bazenom leta 1957. Zadnja obravnavana tematika kataloga je, kot pri vseh do sedaj, posvečena Zgodovinskemu arhivu Celje. Slednji je bil kot »Arhiv s sedežem v Celju« ustanovljen 13. decembra 1956, odločbo o ustanovitvi pa je 10. aprila 1957 potrdil tudi Izvršni svet Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije. Prvi vodja in dolgo edini zaposleni v arhivu je bil upokojeni celjski zgodovinar prof. Janko Orožen. Arhiv je sprva deloval le na papirju, brez lastnih prostorov. Profesor Orožen je moral tako popisovati in urejati arhivsko gradivo v kletnih prostorih takratne občinske stavbe. Svoje prve prostore in še kakšnega zaposlenega je arhiv pridobil šele leta 1961.

Katalog Dekade: petdeseta 1950–1959 @Celje je izšel v 300 izvodih pri založbi Zgodovinskega arhiva Celje. S tem katalogom se tudi zaključuje zgodba Dekad, ki smo jo spremljali kar pet let in je ohranila rdečo nit, to je poudariti arhivsko gradivo kot primarni vir raziskovanja. Arhiv je z Dekadami skušal, in to mu je uspelo, doseči tesnejšo povezavo arhiva z lokalno skupnostjo in javnostjo s tem, da je lahko ta pri ustvarjanju razstave in posledično kataloga sodelovala tako, da je posodila ali podarila gradivo. Ljudje so se lahko pri tem prostovoljno z gradivom »mrežili« tudi na družabnih omrežjih, s tem, da so uporabljali enotni ključnik #dekade50.